

**ВСТУП ДО
КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ ООН
З ПИТАНЬ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ**

Робоча група ООН
з питань бізнесу та прав людини

** Переклад цього видання Організації Об'єднаних Націй виконано за підтримки Ресурсного центру з питань бізнесу та прав людини (Велика Британія) у рамках Спільного проекту 2019 року Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Ресурсного центру з питань бізнесу та прав людини та Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Просування поваги прав людини в сфері бізнесу в контексті імплементації Цілей сталого розвитку в Україні».*

Про цей документ

У 2011 році Рада ООН з прав людини одноголосно схвалила Керівні принципи з питань бізнесу та прав людини, що є комплексом настанов для урядів та підприємницьких структур щодо запобігання порушенням і зловживанням стосовно прав людини, які вчинені в ході господарської діяльності, та реагування на них. Цей документ узагальнює зміст Керівних принципів ООН та описує повноваження Робочої групи ООН з питань бізнесу та прав людини, яка була створена для сприяння їх імплементації.

ПЕРЕДУМОВИ

Запобігання негативним наслідкам впливу бізнесу на права людини та реагування на них

Підприємницькі структури здатні справляти серйозний вплив на права людини працівників, споживачів і громад, де б вони не реалізували свою діяльність. Ці впливи можуть бути позитивними, такими як збільшення доступу до зайнятості чи поліпшення державних послуг, або негативними, такими як забруднення навколишнього середовища, неналежний рівень оплати праці або примусове виселення громад.

Десятиліттями місцеві громади, національні уряди та міжнародні установи дебатували навколо питань про відповідальність компаній стосовно управління цими несприятливими наслідками та ролі урядів у справі їх запобігання. В 2008 році Організація Об'єднаних Націй підтримала Рамкову програму «Захист, повага та заходи захисту» для бізнесу та прав людини.

Цю Рамкову програму розробив тодішній Спеціальний представник Генерального секретаря ООН, професор Джон Ратті, після трьох років досліджень та консультацій, які були проведені у всьому світі з представниками бізнесу, громадянського суспільства, урядів та жертвами порушень/зловживань щодо прав людини з боку бізнесу.

Рамковий документ ООН однозначно визнає, що згідно з міжнародним правом прав людини держави зобов'язані захищати кожную особу, яка знаходиться на їхній території та / або в їхній юрисдикції від порушень і зловживань щодо прав людини, вчинених підприємницькими структурами. Цей обов'язок означає, що держави повинні мати дієві законодавчі та нормативні акти для запобігання та усунення порушень прав людини, пов'язаних із бізнесом, та забезпечення доступу до ефективних засобів правового захисту для тих, чиї права були порушені.

Також Рамковий документ ООН стосується відповідальності бізнесу в сфері прав людини. Підприємницькі структури мають відповідальність поважати і дотримуватися прав людини незалежно від їхнього розміру чи галузі. Ця відповідальність означає, що компанії повинні знати про їхні фактичні чи потенційні несприятливі наслідки, запобігати зловживанням та пом'якшувати їх, а також усувати такі несприятливі наслідки, які ними завдані. Іншими словами, підприємницькі структури повинні знати і демонструвати, що вони поважають і дотримуються прав людини у ході всієї своєї діяльності.

Важливо, що Рамковий документ ООН пояснює, що корпоративна відповідальність поважати і дотримуватися прав людини існує незалежно від спроможності або готовності держав виконувати свій обов'язок щодо захисту прав людини. Незалежно від контексту, держави та бізнес зберігають ці чіткі, але взаємодоповнюючі обов'язки та відповідальність.

Рамковий документ ООН також визнає основоположне право людей та громад на доступ до ефективних засобів правового захисту, коли їхні права зазнали негативного впливу у зв'язку з бізнес-діяльністю. Коли підприємницькі структури зловживають правами людини, держави повинні гарантувати, що постраждалі особи зможуть отримати доступ до ефективного засобу захисту через судову систему чи інший легітимний позасудовий процес. Очікується, що компанії зі свого боку створитимуть ефективні механізми або братимуть участь у використанні наявних механізмів розгляду скарг, поданих будь-якими фізичними особами або громадами, які зазнали негативного впливу внаслідок їхньої діяльності.

Незалежно від контексту, за державами та бізнесом зберігаються ці чіткі, але взаємодоповнюючі обов'язки і відповідальність.

Захищати, поважати, відновлювати. Кожен із цих простих термінів приховує складну реальність. У 2011 р. Рада ООН з прав людини одностайно схвалила Керівні принципи ООН із питань бізнесу та прав людини - комплекс засадничих настанов, які операціоналізують Рамкову програму ООН і більш конкретно визначають ключові обов'язки та відповідальність держав і підприємницьких структур, що стосуються зловживань та порушень прав людини. Після затвердження Робоча група ООН з питань бізнесу та прав людини, що складається з п'яти незалежних експертів, була призначена для здійснення лідерських повноважень у справі забезпечення поширення та впровадження Керівних принципів ООН.

ЗРОБИТИ ПРАВА РЕАЛЬНІСТЮ

Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини

Керівні принципи містять три глави або засадничі основи: захист, повага та засоби захисту. Кожна з них визначає конкретні, дієві кроки для реалізації урядами та підприємницькими структурами належних обов'язків та відповідальності щодо запобігання порушенням та зловживанням стосовно прав людини в зв'язку з господарською діяльністю та надання засобів правового захисту, якщо такі порушення та зловживання відбуваються.

Обов'язок держави захищати

Керівні принципи стверджують, що відповідно до чинного міжнародного права прав людини, держави зобов'язані забезпечувати захист осіб від порушень прав людини з боку всіх суб'єктів суспільних відносин, включаючи бізнес. Це означає, що держави повинні запобігати порушенням і зловживанням стосовно

прав людини, коли це відбувається в зв'язку з підприємницькою діяльністю, що відбувається в країні, розслідувати їх, карати винних та відновлювати порушені права людини.

Крім того, Керівні принципи рекомендують державам зафіксувати стосовно підприємницьких структур свої чіткі сподівання на те, що такі структури, які розташовані на їхній території або працюють під їхньою юрисдикцією, мають поважати права людини в кожній країні, в якій вони працюють, та за будь-яких умов.

*Корпоративна відповідальність поважати
права людини поширюється на всі
міжнародно визнані права людини.*

Керівні принципи містять операційні положення, які рекомендують державам конкретні дії, які необхідно впроваджувати аби забезпечити виконання їхнього обов'язку щодо захисту прав людини в контексті підприємницької діяльності. Вони включають ухвалення та виконання законів, які вимагають від бізнесу поважати та дотримуватися прав людини; створення відповідного регуляторного середовища, яке має сприяти повазі бізнесу до прав людини; та надання керівних рекомендацій підприємницьким структурам щодо їхньої відповідальності в цій сфері. Керівні принципи також передбачають, що держави повинні забезпечити узгодженість політики між відомствами та їхніми функціями, а також їхню участь у діяльності багатосторонніх інституцій, що відповідає зобов'язанням держав у сфері прав людини.

Зобов'язання держав у сфері прав людини - від забезпечення безпеки до постачання комунальних послуг - не повинні ігноруватися, коли такі функції виконуються державними або приватними комерційними підприємствами. Оскільки регіони, що постраждали від конфлікту, становлять підвищений ризик грубих порушень прав людини та зловживань стосовно них, в тому числі з боку бізнесу, Керівні принципи передбачають, що держави «походження» та «приймаючі» держави повинні надавати керівні настанови, допомогу та механізми правового захисту для того, щоб підприємницькі структури, які там працюють, не були причетні до

зловживань і порушень прав людини у регіонах, зачеплених конфліктом.

Корпоративна відповідальність щодо поваги прав людини

Керівні принципи пояснюють, що саме очікується від підприємницьких структур у сфері прав людини, та окреслюють процес, завдяки застосуванню якого вони можуть виявляти свій негативний вплив на права людини і демонструвати, що їхня політика та процедури є адекватними для попередження та/або усунення такого впливу. Керівні принципи стверджують, що підприємницькі структури повинні запобігати зловживанням і порушенням прав людини, пом'якшувати їхні наслідки, та, коли це доречно, врегульовувати ситуації зловживань та/або порушень прав людини, які вони спричиняють чи яким вони сприяють. Підприємницькі структури повинні прагнути запобігати будь-яким несприятливим наслідкам або пом'якшувати їх, коли вони пов'язані з їхньою діяльністю, продукцією чи послугами, навіть якщо ці наслідки були спричинені роботою їхніх постачальників або ділових партнерів.

Відповідальність поважати права людини поширюється на всі міжнародно визнані права людини, закріплені в Міжнародному біллі про права людини та Декларації Міжнародної організації праці про основні принципи та права у світі праці. Хоча дії, які підприємницьким структурам потрібно вжити для реалізації відповідальності поважати права людини, залежатимуть від їхнього масштабу чи складності структури, сама відповідальність поширюється на всі підприємства незалежно від їхнього розміру, сектору чи місцезнаходження.

Щоб бути здатними здійснювати відповідальність щодо поваги прав людини, підприємницькі структури повинні мати належну корпоративну політику та внутрішні процедури. Керівні принципи визначають три компоненти цієї відповідальності. По-перше, підприємницькі структури повинні запровадити у своїй політиці зобов'язання здійснювати відповідальність щодо поваги прав людини. По-друге, вони повинні постійно проводити ретельну перевірку дотримання прав людини у процесі їхньої діяльності для виявлення, запобігання, пом'якшення та звітування щодо наслідків / впливів їхньої діяльності на права людини. Нарешті, підприємницькі структури повинні запровадити процедури, що

дозволять розв'язувати проблеми, пов'язані з будь-якими несприятливими наслідками їхнього впливу на права людини, який вони спричиняють або якому сприяють.

Належна обачність щодо прав людини стосується процесу виявлення та реагування на наслідки несприятливого впливу підприємницьких структур на права людини через їхню діяльність та продукцію, а також діяльність і продукцію в усій мережі їхніх постачальників та ділових партнерів. Належна обачність щодо прав людини повинна включати оцінку внутрішніх процедур і систем, а також зовнішню взаємодію підприємницьких структур із групами осіб, на які їхня діяльність потенційно може справляти вплив.

Керівні принципи стверджують, що підприємницькі структури повинні інтегрувати результати, отримані завдяки застосуванню процедур належної обачності з прав людини, в свою корпоративну політику та процедури на відповідному операційному рівні та надати для цього відповідні ресурси і повноваження. Підприємницькі структури повинні перевіряти, чи ця мета досягається, шляхом постійного моніторингу та оцінки їхніх зусиль. Нарешті, підприємницькі структури повинні бути готові публічно повідомляти про те, які заходи реагування вони застосовують у зв'язку зі своїми впливами на права людини, в тому числі тим групам осіб, які можуть постраждати від них найбільше.

Якщо підприємницькі структури виявляють, що вони спричинили чи сприяли спричиненню несприятливих наслідків, вони повинні співпрацювати у справах щодо відновлення прав, відшкодування шкоди в рамках легітимних процесів.

Доступ до засобів захисту прав

Одним із основоположних принципів міжнародної системи прав людини є той, що передбачає право жертв порушень прав людини мати доступ до ефективного засобу захисту. Керівні принципи стверджують, що обов'язок держави стосовно захисту прав людини включає забезпечення того, що, коли права людини порушуються підприємницькими структурами, які знаходяться на їхній території та / або під їхньою юрисдикцією, держава повинна забезпечити постраждалим доступ до ефективних засобів правового захисту.

Державний обов'язок забезпечити доступ до ефективних засобів захисту включає вжиття відповідних заходів для забезпечення того, щоб національні судові механізми були спроможні ефективно приймати рішення стосовно порушень прав людини, пов'язаних із бізнесом, і не встановлювати бар'єрів (таких як адміністративні збори або відсутність перекладачів для використання мови постраждалої особи), які заважають жертвам представляти свої справи в суді. Це не означає, що країни повинні просто зміцнювати свої судові системи. Держави також повинні забезпечити ефективні та відповідні позасудові механізми для подання та розгляду скарг, які мають можливість заслуховувати та вирішувати питання по суті скарг щодо зловживань і порушень прав людини, пов'язаних із бізнесом, як частину загальної державної системи захисту прав людини.

Принципи доступу до засобів правового захисту стосуються не лише держав. Вони також передбачають, що підприємницькі структури повинні забезпечувати функціонування своїх дієвих механізмів або брати участь у інших ефективних механізмах, призначених для ідентифікації проблем і реагування на скарги осіб та громад, які можуть бути такими, що зазнали негативного впливу внаслідок господарської діяльності. Крім того, вони стверджують, що ініціативи за участю багатьох сторін та інші спільні ініціативи, засновані на стандартах, які стосуються прав людини, також можуть сприяти забезпеченню ефективного доступу до засобів захисту.

Керівні принципи визначають перелік критеріїв ефективності для державних несудових механізмів розгляду скарг та подібних механізмів, запроваджених підприємницькими структурами. Ці критерії передбачають, що ефективні механізми розгляду скарг повинні бути легітимними, доступними, передбачуваними, справедливими, прозорими та відповідати нормам у сфері прав людини. Простіше кажучи, вони повинні забезпечити реальні засоби захисту жертв порушень прав людини, що відбуваються за участю підприємницьких структур, і вони не повинні зводитися до повідомлень / обміну інформацією чи використовуватися з політичних міркувань. Механізми оперативного рівня, що використовуються підприємницькими структурами, повинні ґрунтуватися на взаємодії та діалозі з групами зацікавлених сторін, права яких ці структури прагнуть відновити.

Коли підприємницькі структури порушують права людини, уряди повинні забезпечити надійний та відповідний захист для постраждалих осіб.

НА ШЛЯХУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ

Робоча група ООН із питань бізнесу та прав людини

Робоча група ООН із питань бізнесу та прав людини складається з п'яти незалежних експертів, призначених на трирічний термін. Робоча група уповноважена Радою ООН із прав людини забезпечити широке розповсюдження, чітку імплементацію та надійне впровадження Керівних принципів, про які йдеться вище, в систему міжнародного управління.

Робоча група має повноваження проводити консультації з усіма відповідними зацікавленими сторонами, ідентифікувати найкращі практики в процесі здійснення поточних зусиль щодо впровадження Керівних принципів, сприяти розвитку потенціалу, надавати рекомендації щодо законодавства та політики, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, а також здійснювати візити в різні країни. Крім того, Робочій групі надано доручення інтегрувати гендерну перспективу та приділяти особливу увагу вразливим групам осіб, таким як корінні народи та діти.

Робоча група проводить Щорічний форум з питань бізнесу та прав людини. Мета Форуму – створити можливість для представників держав, бізнес-середовища і громадянського суспільства обговорювати тенденції та проблеми в реалізації Керівних принципів і сприяти діалогу, співробітництву та обміну передовим практичним досвідом. Робоча група щороку звітує про свою діяльність перед Радою ООН із прав людини та Генеральною Асамблеєю ООН.

Повний текст Керівних принципів ООН із питань бізнесу та прав людини розміщений на Інтернет сайті: www.OHCHR.org

Для отримання додаткової інформації можна звертатися до Секретаріату Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, електронна адреса: wg-business@ohchr.org